

УДК 331.5:330.33

ЛЮДСЬКИЙ КАПІТАЛ В УМОВАХ ЦИКЛІЧНОСТІ РОЗВИТКУ СВІТОВОЇ ЕКОНОМІКИ

Дугінець Г.В., к.е.н.

*ДВНЗ «Придніпровська державна академія будівництва та архітектури»
м. Дніпропетровськ*

У статті наведено результати аналізу стану людського капіталу в умовах циклічності розвитку світової економіки. Визначено, що використовуючи циклічний підхід до розвитку людського капіталу можна підвищити і прогнозувати ефективність його використання, в рамках як цілої держави, так і світової економіки, зменшувати ризики інноваційної та іншої економічної і виробничої діяльності, прискорити інноваційні процеси тощо.

Ключові слова: людський капітал, економічний цикл, циклічність розвитку світової економіки

In the article the results of the analysis of human capital in terms of recurrence of the global economy's development were given. It is determined that by using a cyclical approach to human capital development it is possible to improve and predict the effectiveness of its use within both the whole country and the world economy, to reduce the risks in innovation and other economic and industrial activity, accelerate innovation processes, etc.

Keywords: human capital, economic cycle, cycles in the global economy.

Актуальність проблеми. Світова фінансово-економічна криза призвела до глобального зниження обсягів виробництва та стала серйозним випробуванням для всіх країн світу. Однією з її причин, на думку більшості вчених, є заміщення технологічних укладів. Слід зазначити, що в період становлення нового технологічного укладу, провідну роль відіграють новатори, які першими освоюють його базові нововведення. Завдяки їх діяльності створюються передумови заміщення колишнього укладу новим. У зв'язку з цим, різко зростають вимоги до якості людського капіталу країни, його можливості реалізовувати накопичений потенціал в умовах жорсткої міжнародної конкуренції, що буде сприяти створенню нової хвилі економічного зростання. Увійти в нову хвилю економічного зростання в процесі її зародження, можна тільки спираючись на високу якість людського капіталу, що дозволить отримувати

інтелектуальну ренту в глобальному масштабі і фінансувати за рахунок неї підйом економіки.

Аналіз останніх наукових досліджень. Основи теорії людського капіталу були сформульовані в працях Г. Беккера, С. Боулс, Й. Бен-Порета, Б. Вейсброда, Дж. Мінцера, А. Маслоу, Л. Хансена, Р. Лейард, Дж. Псахаропулоса, Ф. Уелча, Б. Чизвика. Українські вчені почали працювати над цим питанням у 90-х роках минулого століття. Значний вклад у розробку методологічних засад дослідження людського капіталу зробили: В. Антонюк, Д. Богиня, О. Грішнова, М. Долішній, Е. Лібанова, О. Макарова, Л. Семів, Л. Федулова, М. Ніколайчук та інші. Основа теорії циклічності економічного розвитку була закладена в роботах К. Жугляра, Р. Елліота, М. Кондратьєва, С. Мельника, У. Мітчелла, А. Тойнбі, О. Тоффлера, М. Туган-Барановського, А. Філіпенко, І. Фішера, Й. Шумпетера та багато інших. Між тим, теоретичні та методологічні дослідження у даній галузі не можна вважати завершеними. При всьому різноманітті підходів до аналізу розвитку людського капіталу практично відсутні комплексні дослідження закономірностей формування та особливостей розвитку людського капіталу в умовах циклічного розвитку світової економіки.

Мета роботи: аналіз стану людського капіталу в умовах циклічності розвитку світової економіки.

Викладення основного матеріалу дослідження. Знання механізмів формування циклів являє собою значне розширення знань про природу, фізику і динаміку тих чи інших явищ. Проблема циклічного розвитку соціально-економічних процесів залучає вчених давно і не випадково, тому пізнання механізмів періодичності явищ відкриває шлях до прогнозування і розширенню можливостей людини. Слід зазначити, що в економічних явищах періодичність розглядається як стадійний процес, що характеризує зародження певної системи, її порівняно швидкий розвиток, згасання з подальшим спадом і руйнуванням. В економічній науці більш ґрунтовно досліджено життєві цикли товару, що дозволяє своєчасно замінювати одні їх види іншими, бізнес-цикли (Кітчина, Жуглара) і довгі цикли, такі як інноваційні цикли Кондратьєва (К - цикли). Але практика показала, що періодичністю розвитку характеризуються всі цілісні утворення – системи, що самоорганізуються: виробничі підприємства, виробниче обладнання, технології, ВНЗ, ідеї та парадигми, що представляють

собою абстрактні системи, держави і цивілізації. Циклічність розвитку соціосистем не відноситься до числа виключних явищ і як всі цілісні утворення у своєму розвитку зазнають стійких коливань.

Отже, на розвиток людського капіталу істотно впливає циклічність економічного розвитку. У період зростання економіки сумарні витрати держави і суспільства на освіту і охорону здоров'я повинні рости прискореними темпами і розподілятися максимально ефективно - в іншому випадку наслідки кризи можуть виявитися затяжними і дуже важкими. Держава в період зростання має створювати максимально комфортні умови для збільшення витрат приватних компаній на людський капітал (податкові пільги, державно-приватне партнерство і т.п.). У період кризи повинні діяти «точкові» механізми підтримки найбільш нужденних носіїв людського капіталу. При цьому інвестиції в людину в період кризи не повинні втрачати свого пріоритету - основне фінансове навантаження на даній стадії економічного циклу лягає на державу, оскільки у приватних компаній відчувається нестача фінансових ресурсів.

Сьогодні спостерігається зміна парадигми суспільного життя, викликана реорганізацією політичних і соціальних інститутів. Історико-економічний аналіз функціонування економічних систем до середини ХХ ст. дозволяє відзначити, що домінуючу роль в цей період відігравала економічна складова. Ефективність суспільного виробництва зводилася до проблеми оптимального поєднання обмежених ресурсів для отримання максимальної кількості матеріальних благ і прибутку. Разом з тим, були ініційовані такі процеси, які активізували соціальну підсистему. До початку таких процесів слід віднести реалізацію кейнсіанської концепції стимулювання сукупного попиту. Незважаючи на те, що декларована мета мала економічну природу (збільшення інвестицій і скорочення заощаджень), вона являла собою турботу про підвищення добробуту та рівня життя населення. Це спровокувало трансформацію структури всієї соціально-економічної системи. Зміни в механізмах функціонування світової економіки свідчать, що сучасна економіка і ефективність соціального устрою суспільства перебувають у повній залежності від ступеня впливу цього суспільства на соціальну підсистему. Сформулювати позитивну спрямованість такого впливу можна лише забезпечивши орієнтацію на перетворення людини з її здібностями, знаннями, вміннями і потребами не просто в головний економічний ресурс,

а в центральну фігуру економічного зростання.

В умовах нової парадигми соціально-економічного розвитку, ототожнюючи по силі впливу на розвиток суспільства з економічними законами, соціальні закони орієнтують систему відносин між соціальними групами і окремими суб'єктами в напрямку суспільної злагоди, партнерства та співробітництва. На позитивну мінливість і стійкість соціальної сфери величезний вплив справляє становлення і функціонування ряду соціальних інститутів: соціальне партнерство, соціальна відповідальність, мотивація трудової діяльності, соціальна конкуренція.

Розглянутий в функціонально-динамічному аспекті соціальний розвиток формується і розвивається, як і всі інші економічні явища, за «коливальним» принципом, за схемою певного циклу, в якому періоди посилення соціальної компоненти чергуються з періодами її ослаблення. Згідно теорії циклічного розвитку соціосистем, цикли розвитку соціальної сфери можна розділити на три групи. Перший - це цикл конформного (автомодельного) розвитку - динамічно рівноважного стану. Цей цикл має вигляд симетричної поступальної хвилі. Тобто з наближенням однієї хвилі до межі іншої повинна відбуватися зміна ідей соціальної організації і функціонування. Але так як цієї зміни не відбувається, то розвиток соціальної сфери за умови використання внутрішніх ресурсних можливостей є самоподібним, тобто в часі відбувається повторення за соціальними і економічними характеристиками. Рівень розвитку при цьому за відносною величиною зберігається постійним або може зростати за рахунок використання додаткових ресурсів інших країн. У близькому до такого стану соціального розвитку знаходяться зараз країни, що становлять «золотий мільярд». В ізольованому стані рівень соціального та економічного розвитку в даних країнах не тільки б не зростав, але навіть знижувався. Для збереження і підтримання досягнутого рівня соціального розвитку їм потрібно усе більш наростаючий потік товарів, енергії та інформації. Цим і визначається їх сучасна зовнішня політика в цілому, і щодо України зокрема. Отже країни, які досягли у своєму розвитку найвищих світових показників, для збереження і тим більше зростання економічного та соціального рівня змушені переходити на експлуатацію ресурсів всієї планети, в т.ч. людських. Відповідно, що для кожної країни існує свій межа розвитку соціальної сфери, яка визначається її внутрішніми можливостями та іншими умовами розвитку.

Другий цикл - цикл інтенсивного розвитку (цикл еволюційних революцій). Зародження нової, більш прогресивної ідеї, наукового досягнення, розробка і впровадження нових соціальних технологій викликають поступове зниження потенціалу старої ідеї, уповільнення, а потім і падіння темпів зростання продуктивності соціальної сфери. Однак розвиток нової структури в системі веде до підвищення продуктивності і загальне зростання спостерігається в усій соціально-економічній системі. У даному варіанті циклічного розвитку важливим є те, що нове замінює старе в оптимальний період за часом і за змістом, і межа розвитку зростає. Тобто система не руйнується, а удосконалюється і в результаті стійко й динамічно розвивається. Все нове базується на старому й підтримується ним. Даний тип циклу є найбільш оптимальним.

Третій тип циклів - це цикл еволюційних катастроф. У будь-якій соціально-економічній системі після досягнення деякого, можливо бути і високого рівня розвитку, починають мимовільно формуватися (під впливом інших організуючих ідей і сил, зміни середовища) дезорганізуючі тенденції, тоді як прогресивні, зміцнюючі соціально-економічну систему ідеї розвитку не отримують. В результаті стара соціальна система саморуйнується, залишаються лише її релікти. І тільки після формування хаосу починається перехідний період, а потім формується новий порядок. По такому шляху йшов останнім часом розвиток соціальної сфери в Україні.

Можна виділити наступні фактори, що впливають на розвиток соціальної сфери на певних фазах циклу: власне економічний цикл, відповідна антициклічна політика держави, характер політичного ринку. Економічний цикл формує загальну соціальну схему циклу: в періоди економічного спаду соціальна компонента послаблюється, в періоди економічного підйому - посилюється. Адекватна економічна політика зміщує соціалізаційний аспект вправо по відношенню до економічного циклу. Цей зсув відображає наявність тимчасового лагу між змінами циклічного характеру в економічному і соціальному розвитку.

Висновки: Підводячи підсумок проведеному дослідженню, можна зробити наступні висновки. По-перше, в сучасних умовах переходу до інноваційного суспільства і поширення уваги до людського капіталу, який є головним чинником його формування, необхідні соціальні перетворення,

спрямовані на розвиток людського капіталу. У цьому випадку соціальна сфера повинна забезпечувати високу якість життя населення і комплексно вирішувати назрілі проблеми, адекватно знаходити шляхи виходу з криз ХХІ століття. По-друге, використовуючи циклічний підхід до розвитку людського капіталу можна підвищити і прогнозувати ефективність його використання, в рамках як цілої держави, так і світової економіки, зменшувати ризики інноваційної та іншої економічної і виробничої діяльності, прискорити інноваційні процеси тощо. Крім того, розвиток людського капіталу складає основу національного багатства розвинутих країн та створює передумови для економічного зростання країн, що розвиваються і країн з перехідною економікою в умовах циклічності розвитку світової економіки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Контуры инновационного развития мировой экономики: Прогноз на 2000-2015 гг. / Под ред. д.э.н. А.А. Дынкина. – М.: Наука, 2000. – 143с.
2. Кравчук П.Я. Сутність та наслідки глобалізації світової економіки [Електронний ресурс] / П. Я. Кравчук // Науковий вісник Волинського національного університету ім. Лесі Українки. – 2010. - Режим доступу: www.nbu.gov.ua/portal/natural/Nvnu/ekonomika/2008_7/6/Kravchuk.pdf. – Назва з екрану.
3. Маркс К. Капитал. Критика политической экономии. Т. 1. Книга 1. Процесс производства капитала. - М.: ОАО «ЦСЭ», - 2001. - 800 с.
4. Пантин В. Циклы и волны глобальной истории. Глобализация в историческом измерении. – М.: Издательский дом «Новый век», 2003. – 276 с.
5. Оліфер В. Перспективи світової економіки / Володимир Оліфер // Економіст. – 2009. - №6. – С.33 – 35.
6. Шумпетер Й. А. Теория экономического развития / Й.Шумпетер, М.: Директ-Медиа, 2007. - 400 с.
7. Global Financial Stability Report. Navigating the Financial Challenges Ahead. - IMF, October. 2010. - Statistical Appendix. – P.19.